

INTERNATIONAL CONFERENCE IN CAMBRIDGE LOOTED ART AND RESTITUTION IN THE TWENTIETH CENTURY: EUROPE IN TRANSNATIONAL AND GLOBAL PERSPECTIVE (NEWNHAM COLLEGE, CAMBRIDGE, 18–20 SEPTEMBER 2014).

The conference was one of the most important academic events dealing with the topic of art looting and restitution, and was held in 2014. It brought together the rich yet profoundly fragmented research in these areas in relation to twentieth century Europe with the scope of its re-conceptualisation in transnational and global perspective. Diverse papers discussed the nexus between different actors (individuals, states and international organizations) in order to establish common ground for interdisciplinary research in this area of studies.

ANDRZEJ JAKUBOWSKI

ZRABOWANE DZIEŁA SZTUKI I RESTYTUCJA W XX W.: EUROPA W TRANSNARODOWEJ I GLOBALNEJ PERSPEKTYWIE

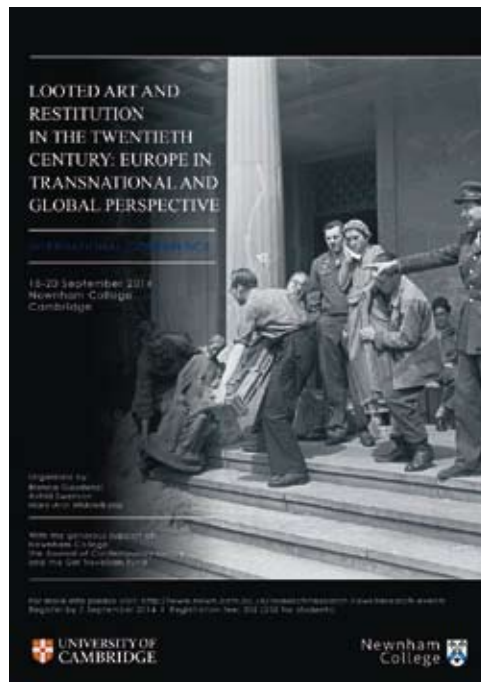
Konferencja w Cambridge, Newnham College, 18–20.09.2014 r.

Problematyka restytucji zrabowanych dóbr kultury stała się w mijającym roku na nowo przedmiotem bardzo ożywionej debaty medialnej i akademickiej. Złożyło się na to kilka istotnych wydarzeń oraz szereg rocznic, m.in. tzw. afera Gurlitta (ujawnienie w listopadzie 2013 r. olbrzymiej kolekcji dzieł sztuki zgromadzonej przez Hildebranda Gurlitta, zaufanego nazistowskiego historyka i marszanda), 60. rocznica konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, rocznica wybuchu I wojny światowej, a także sukces filmu *Obróńcy skarbów* w reż. George'a Clooneya, opowiadającego sfabularyzowaną historię odzyskiwania przez aliantów dóbr kultury zrabowanych w okresie nazistowskiej okupacji.

Spośród wielu wydarzeń w 2014 r. na szczególną uwagę zasługuje międzynarodowa konferencja naukowa pt. *Zrabowane dzieła sztuki i restytucja w XX w.: Europa w transnarodowej i globalnej perspektywie*, zorganizowana przez Uniwersytet w Cambridge we wrześniu br. Zgodnie z założeniami przyjętymi przez jej organizatorów, miała ona służyć przełamywaniu barier w badaniach dotyczących restytucji dóbr kultury. Jako podstawową przeszkodę wskazano fragmentację studiów w tym obszarze, wynikającą ze specyfiki narodowościowej, terytorialnej oraz z różnic w uprawianych przez badaczy dyscyplinach naukowych oraz stosowanych metodach analizy.

Konferencja została zbudowana wokół siedmiu głównych grup (paneli) tematycznych: 1) grabież, restytucja i rynek sztuki; 2) tożsamość narodowa, polityka i restytucja; 3) problem restytucji w okresie zimnej wojny; 4) restytucja w praktyce krajowej i międzynarodowej od 1945 r.; 5) restytucja i dekolonizacja; 6) wielość współczesnych odpowiedzi (prawnych, etycznych, instytucjonalnych) na akty grabieży dóbr kultury; 7) wizualizacja grabieży i restytucji w filmie, fotografii i we współczesnych mediach. Wystąpienia i obrady w ramach głównych paneli uzupełniały świetnie zorganizowane debaty praktyków: muzealników, władz państwowych (w tej grupie wystąpiły również przedstawicielki polskiego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego) oraz organizacji społecznych działających w obszarze restytucji dóbr kultury.

Najważniejszym celem konferencji skupiającej naukowców, przede wszystkim z Europy i USA, było zatem głębsze zrozumienie restytucji dóbr kultury w XX w. jako praktyki politycznej i kulturowej w szerokim przekrojowym interdyscyplinarnym ujęciu. Wydaje się jednak, iż ten niezwykle ambitny cel został zrealizowany tylko częściowo. Zdecydowana większość przedstawionych badań oraz dyskusji dotyczyła bowiem wyłącznie problemów Europy, przede wszystkim likwidacji skutków II wojny światowej w dziedzinie kultury oraz rozumienia

restytucji jako instytucji ściśle powiązanej z pojęciem własności indywidualnej – głęboko ugruntowanym w europejskim kręgu kulturowym i prawnym. Rola restytucji jako elementu realizacji praw kolektywnych, w tym prawa do samostanowienia narodów i grup etnicznych oraz zadośćuczynienia za praktyki asymilacji kulturowej, ludobójstwa kulturowego oraz darwinizmu kulturowego – tak istotna dla debaty oraz praktyki restytucji w okresie międzywojennym, a może przede wszystkim w odniesieniu do państw i społeczeństw postkolonialnych – choć obecna podczas obrad, miała jednak znaczenie drugoplanowe. Faktycznie tylko referat Peju Layiwola z Uniwersytetu w Lagos dotyczący grabieży i restytucji z Wielkiej Brytanii skarbów Królestwa Beninu wskazał na znaczenie restytucji dóbr kultury jako kluczowego elementu zapewnienia wykonywania praktyk kulturowych i rozwoju danej społeczności.

Za sukces konferencji należy natomiast niewątpliwie uznać prezentację wielu nowych badań źródłowych w zakresie grabieży oraz niezgodnego z prawem przemieszczania (transferu) dóbr kultury w okresie II wojny światowej (np. badania dotyczące „czarnego rynku” dziełami sztuki w Portugalii w latach 1938–1945) oraz zestawienie ich z doświadczeniami praktyków: muzealników, urzędników państwowych oraz działaczy organizacji społecznych. Pozwoliło to na uporządkowanie pojęć stosowanych w badaniach historycznych, a odnoszących się do różnych sytuacji prawnych i faktycznych charakteryzujących akty grabieży i restytucji dóbr kultury.